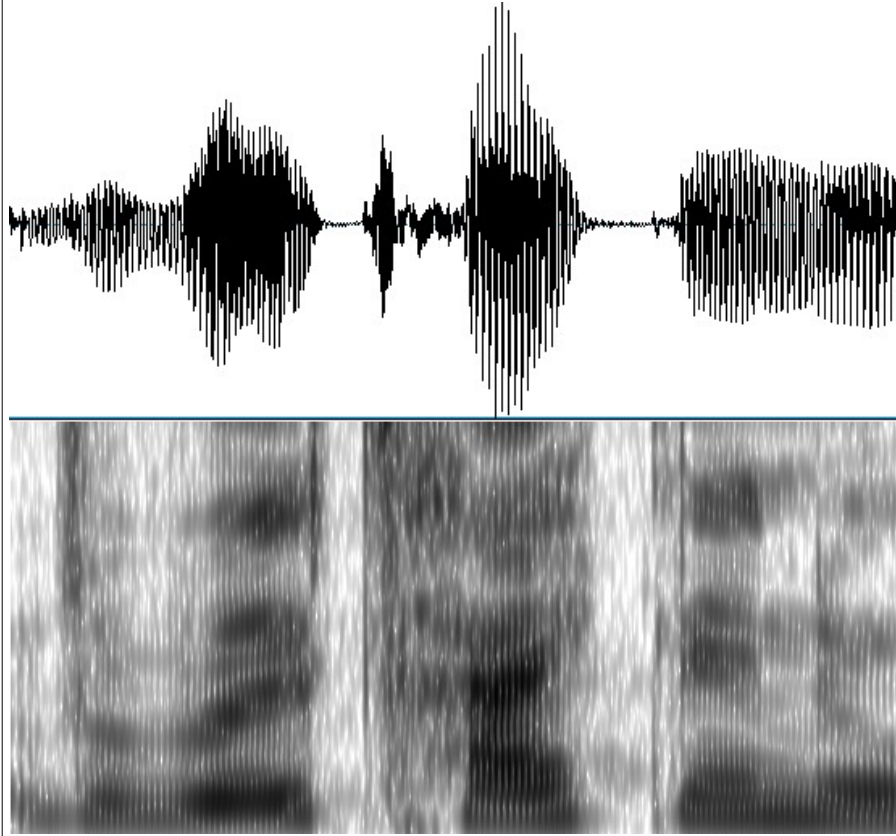

Sproglyde
– uden for og inden i vores hoveder

Nyborg Strand 24/3 2014

Ruben Schachtenhaufen
schwa.dk

Fonetik

Fonologi

Fonetik

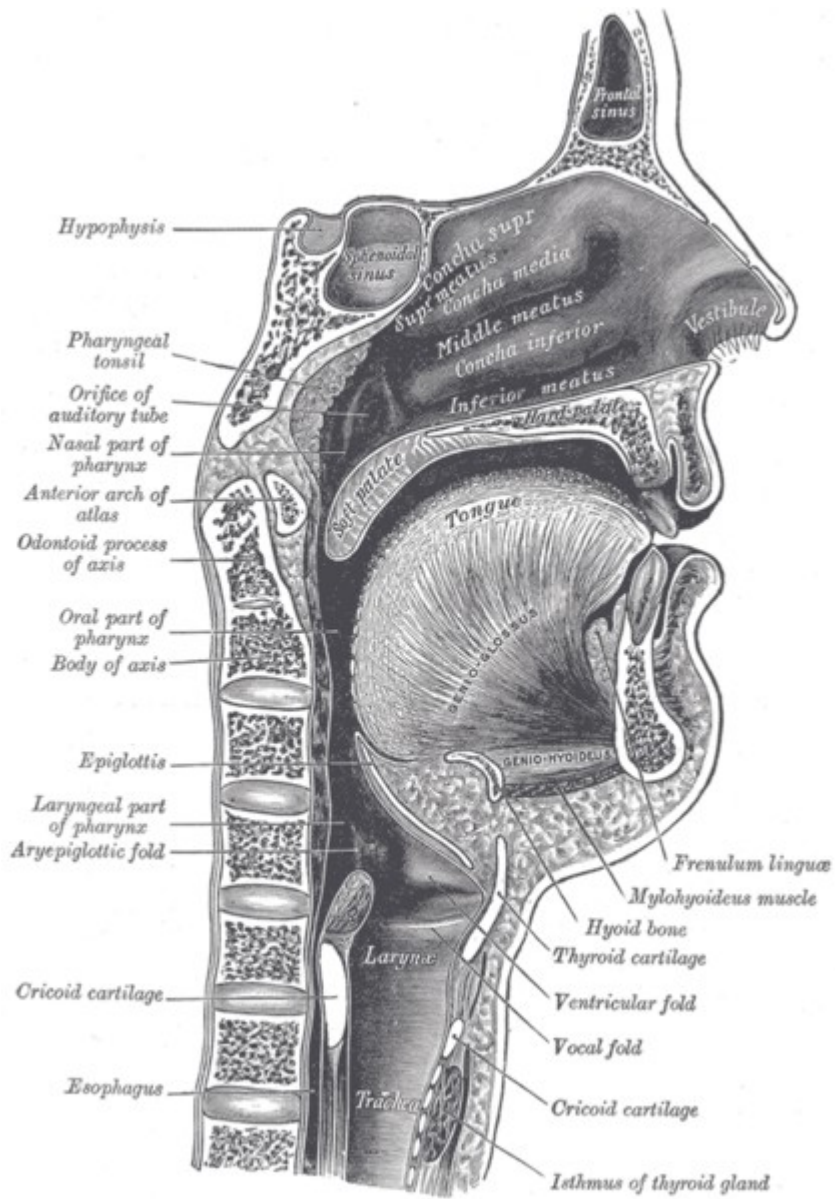
[f^wʊnə 'tsik^h]

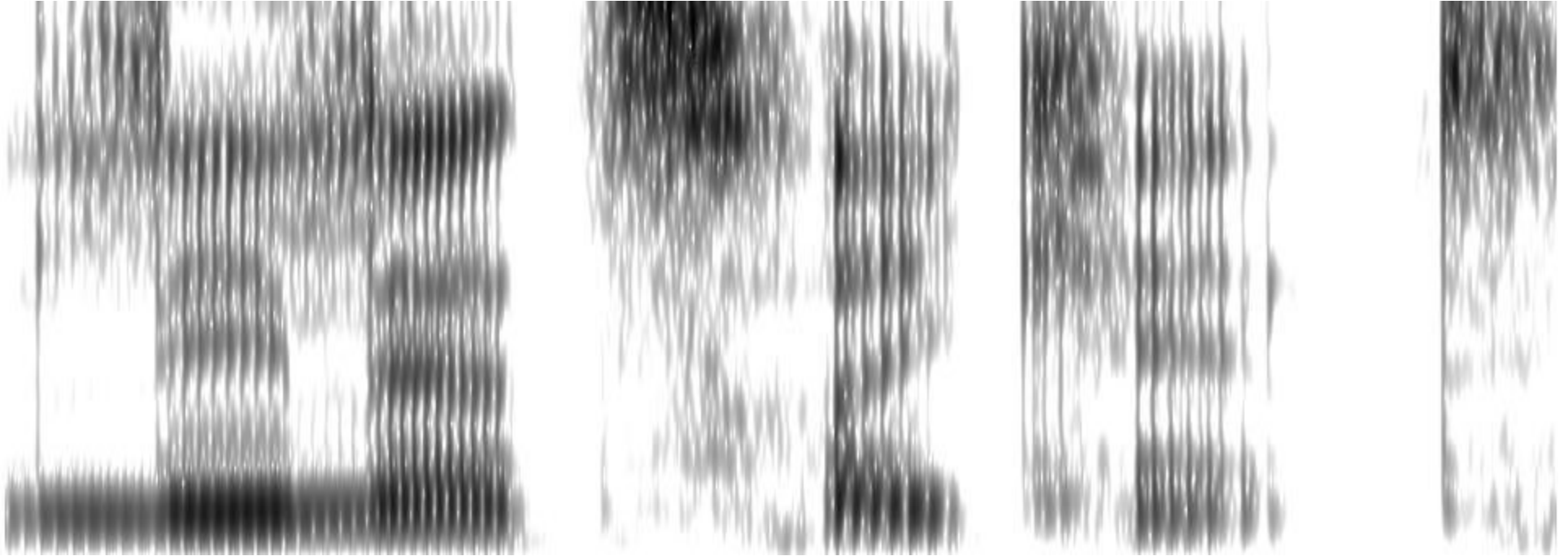
Fonologi

/fonolo 'gi:ʔ/

Fonetik

– studiet af sproglydes fysiske egenskaber

Fonologi

- Hvordan fortolkes lyde i en sproglig kontekst
  - Nogle lyde er "ens" på trods af at de er akustisk/artikulatorisk forskellige
  - Nogle lyde er "forskellige" på trods af at de akustisk/artikulatorisk er ens

[de ka d_ɪ]   *det kan den*   /de kan[?] dɛn[?]/

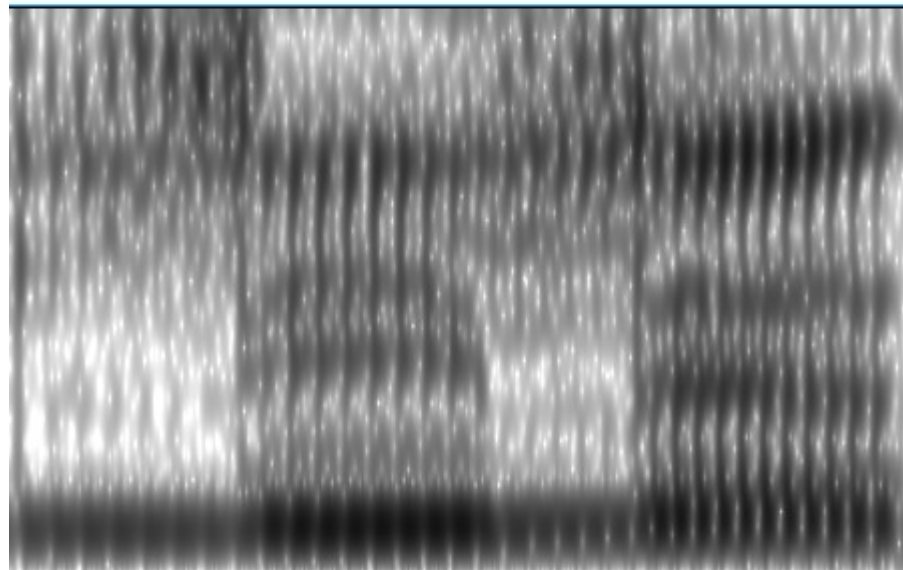
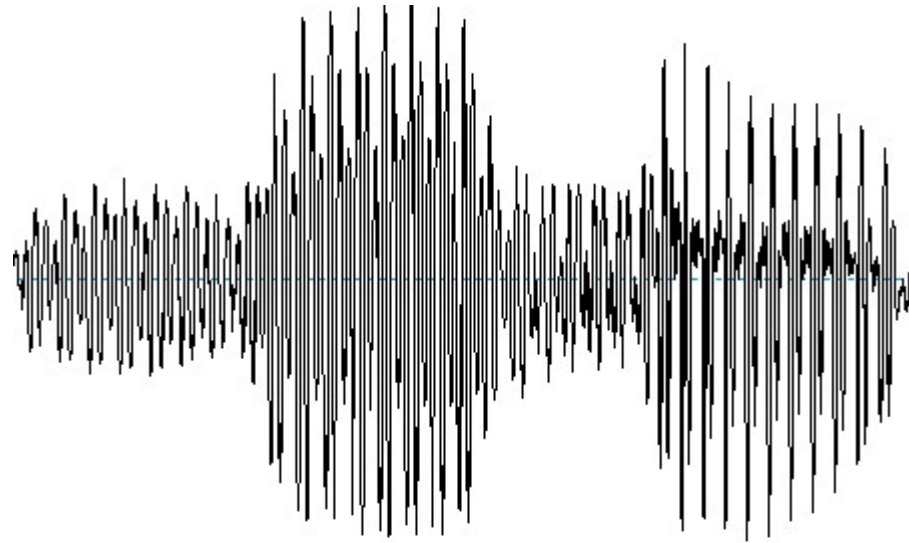
[de ka d_ɪ]   *det er katten*   /de ɛr katən/

- Hvilke regler gælder for fonemernes udtale
- Hvordan kan fonemer sættes sammen til stavelser og ord – fx *stryls*, men ikke *rtsysl*

Fonologisk fortolkning af lyd

To udbredte fejlantagelser

Hvis jeg hører nogle bestemte lyde, er det fordi de blev udtalt

Hvis vi synes at et ord skal udtales på en bestemt måde, er det også sådan vi siger det selv

Men

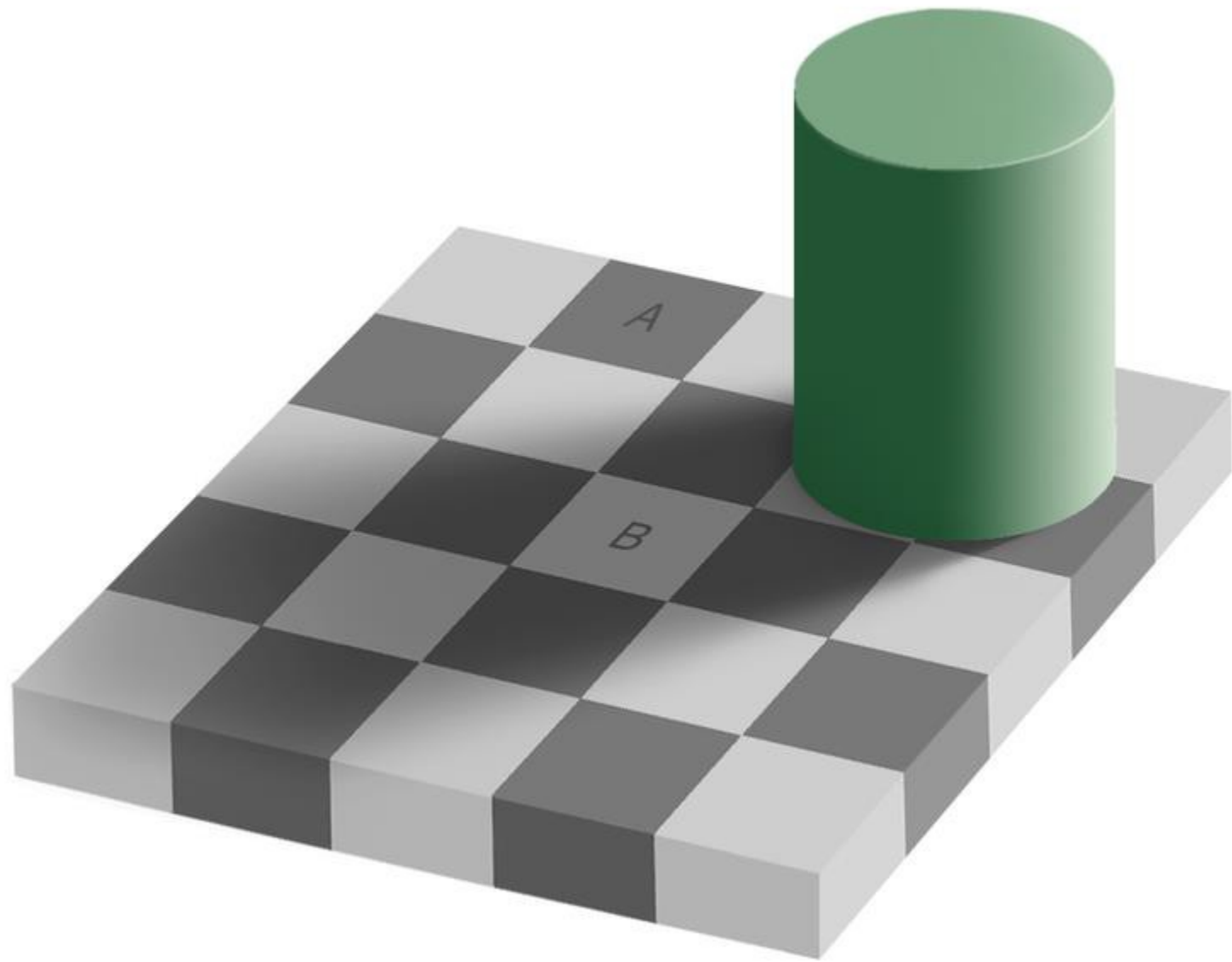
Vi hører ikke altid det vi tror vi hører

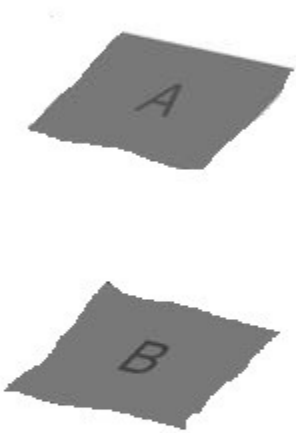
Vores forventninger til sproget påvirker hvad vi hører

- vi hører nogle lyde der ikke bliver sagt
- nogle lyde der bliver sagt, hører vi ikke

Vi siger ikke altid det vi tror vi siger

Vores taleorganer gør ofte noget andet end det vi synes vi instruerer dem i

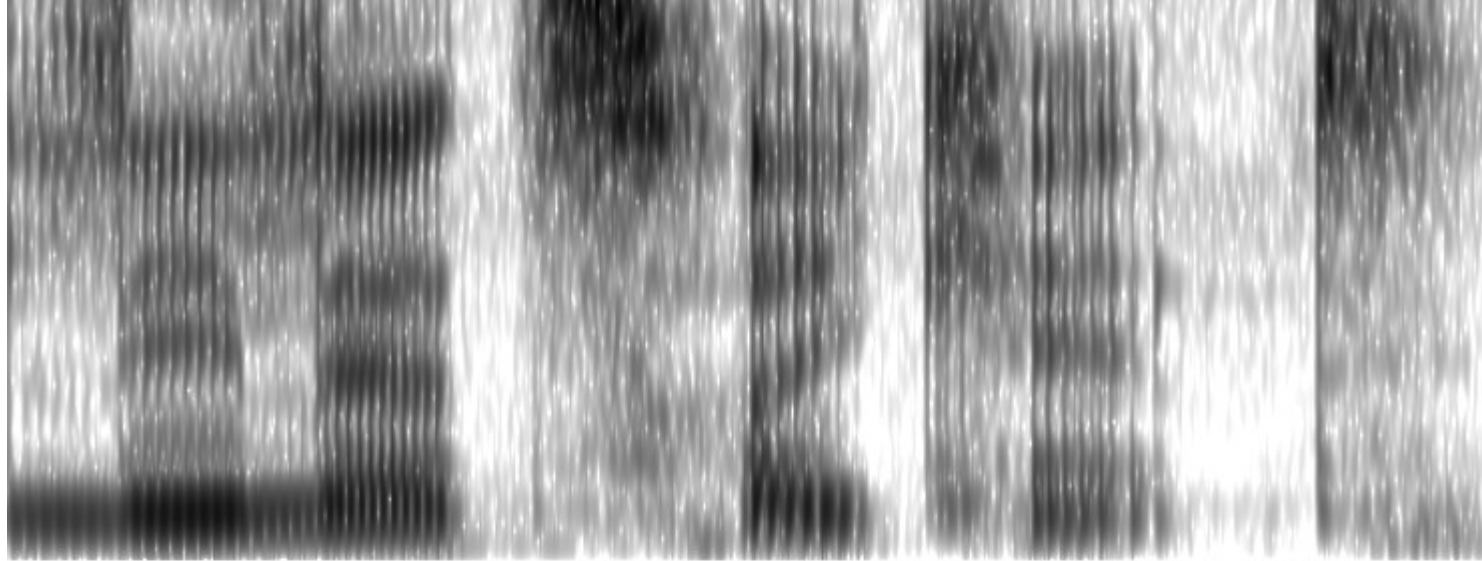

Kan du fatte det, perker?

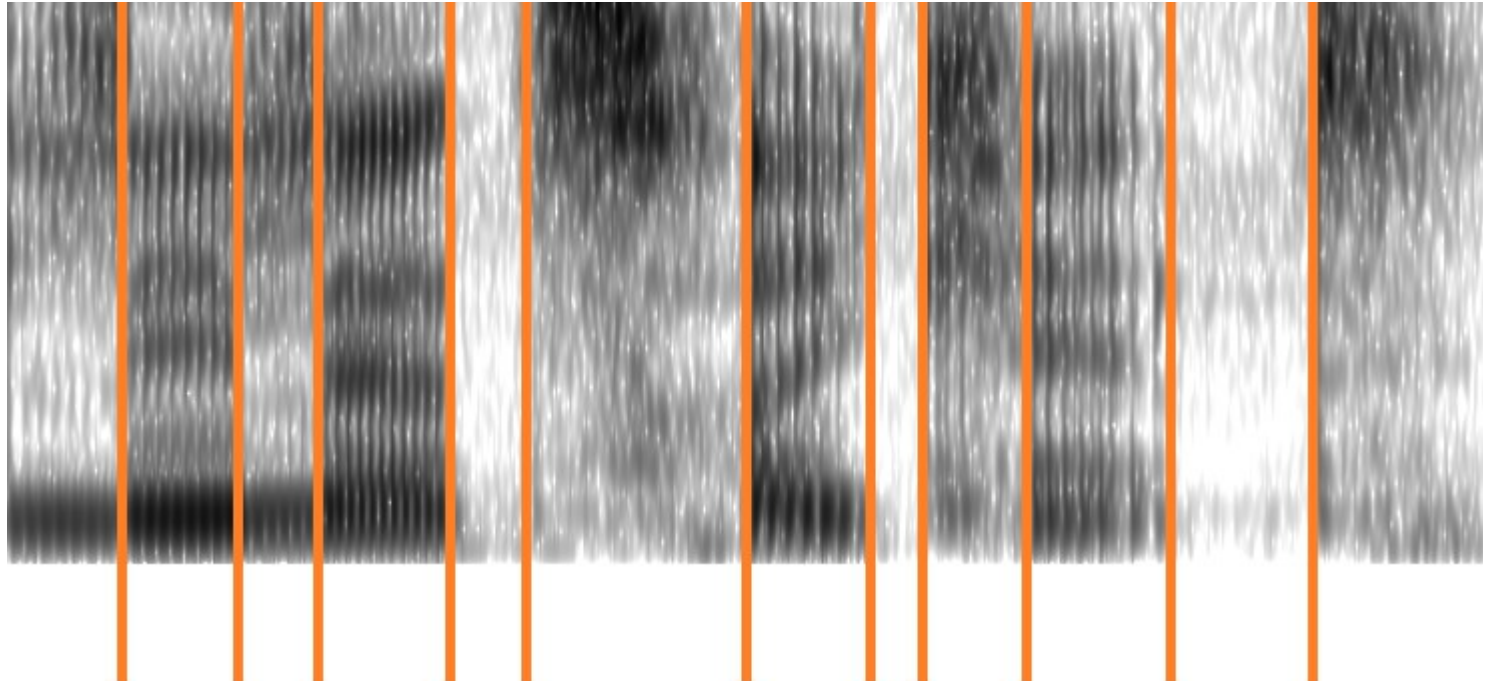
Kan du fatte det, **perle**?

Lilla trekant

[lela trɛkant]

[l e l a t s æ k h ã t s]

/ l e l a t r ε k a n t /

Schwa-assimilation i dansk

Schwa, /ə/, smelter sammen med en nabolyd, fx

katten [kad̥n̩]

koppen [kʌb̥m̩]

køkken [køɡ̥n̩]

København [køb̥m̩haw̥ʔn̩]

Klampenborg [klamb̥m̩bɔ:ʔ]

> 99 % af alle tilfælde i spontan tale

Er det undulater, Hussein?

Nej, det er snarere araer, Arafat.

['sna:ɔɑ 'ɑ:ɑɑ ɑɑfad]

Er en dyrskueuge uudholdelig?

[dyɛsguɔuu uuðhʌlʔ|i]

[jɑ ka alsʌ hø:ə ed e:ʔ nʌ du siə kad̩]

jeg kan altså høre et **e** når du siger *katten*

jeg kan altså høre et **[e:ʔ]** når du siger *katten*

jeg kan altså høre et **[ə]** når du siger *katten*

jeg kan altså høre et **/ə/** når du siger *katten*

[kad̩n̩]

/katən/

Vi siger ikke det vi tror vi siger

- Vil du have *grød* eller *suppe*?
- Jeg vil have *duppe*!
- Vil du have *duppe*?
- Nej, *duppe*!
- Ja, *duppe*!
- Jeg siger ikke *duppe*, men *duppe*!

Voksne sjusker med sproget

- vores taleorganer kan producere 5-6 stavelser pr. sekund
- vores hjerner kan producere sprog meget hurtigere end det
- vi presser vores taleorganer til at tale hurtigere end de er i stand til (og stadig udtale alle lyde tydeligt)
- det fører til fonetisk reduktion – ”udtalesjusk”

jernbaneoverskæringen bliver til **jernbanårskæng**
[ˈjæŋnbæ:nəwæsgæʔæŋʔŋ] → [ˈjæŋnbæŋʌsgɛŋʔ]

simpelthen bliver til **semæn**
[ˈsemʔb|d'hɛnʔ] → [semɛn]

når du kommer ud af bliver til **økmudder**
[nɔ:ʔ du 'kʌmʔə uðʔ æ:ʔ] → ['əxmʉðʔʌ]

on. 12. sep. 2012 kl. 17:05

429 ♥ 2 💬

Mumledansk

Blog

Dansk talesprog er blevet vokaliseret, så vi har skabt et mumlesprog - til ugunst for børns sprogudvikling. Vi kan ikke spole udviklingen tilbage, men vi kan være bevidste om et massekommunikationsdansk i danskundervisningen.

Vort muddermaal er hæsligt. Det har så fæl en klang, synger Poul Dissing i en af Benny Andersens Svante-sange. Og når man lytter til den forfaldsdebat som til alle tider har været og stadig er sprogets uægte barn, kan man fristes til at

SKREVET AF:

Jens Raahauge

Har bidraget med:

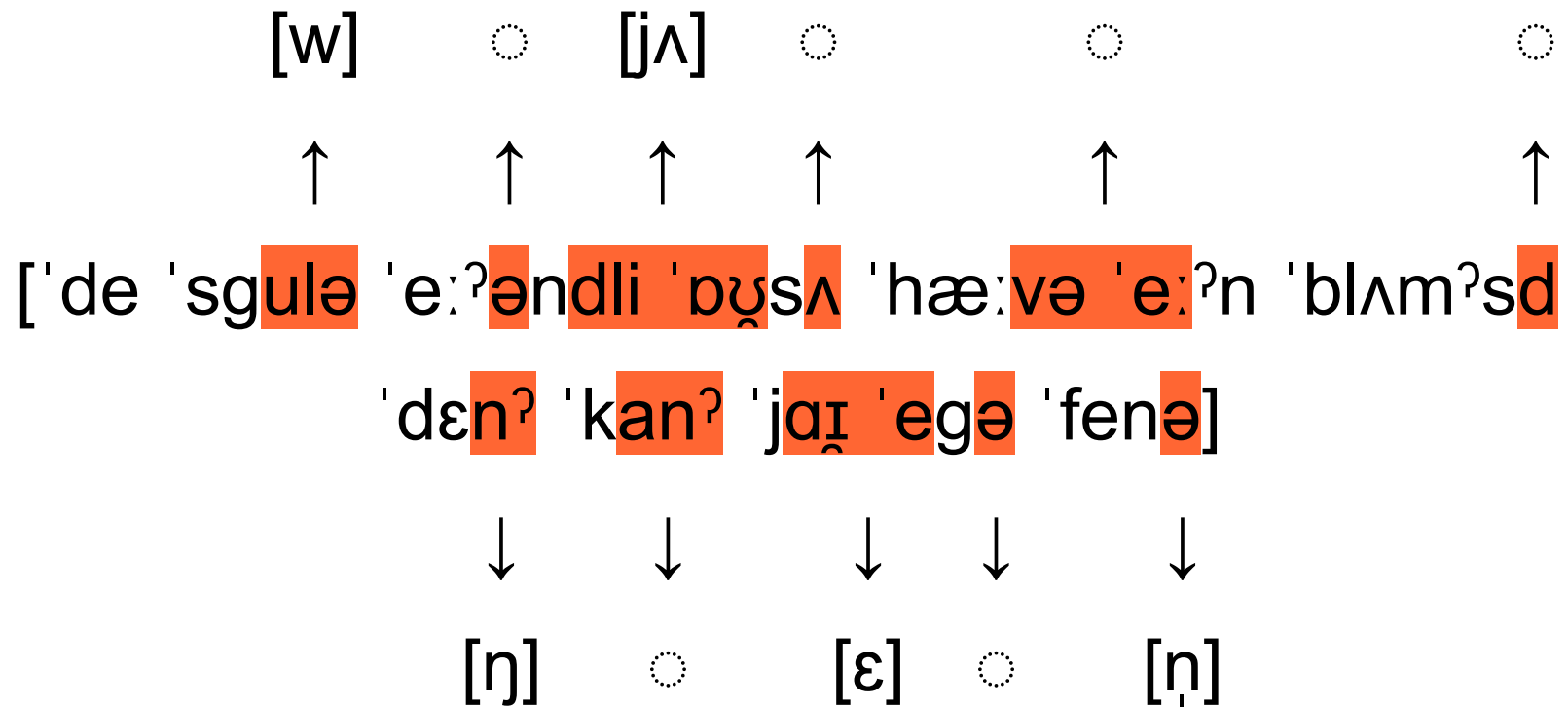
*det skulle egentlig også have en blomst,
den kan jeg ikke finde*

distinkt

['de 'sgulə 'e:ʔəndli 'bʊsl 'hæ:və 'e:ʔn 'blɪmʔsd
'dɛnʔ 'kanʔ 'jɑɪ 'egə 'fenə]

reduceret

[de 'sgwe:ʔ'njɪs 'hæ:ʔn 'blɪmʔs 'dɛn 'kjɛg 'fen]

Materiale

- DanPASS-korpusset (danpass.dk)
- 27 talere, alle fra københavnsområdet, de fleste med lingvistisk baggrund, født 1927-1980
- 74.000 ord
- 300.000 sproglyde
- Monologer, dialoger + oplæsning af ordlister
- Fonetisk annoteret (lydskrift mm.)

Resultater

- 2/3 af alle ord rummer en eller flere reduktioner
- 1/4 af alle sproglyde reduceres
- Der er tydelige mønstre i hvilke ord og dele af sproget der reduceres
- Der er tydelige mønstre i hvordan vi reducerer når vi reducerer

Hvilke faktorer har betydning for reduktionstilbøjelighederne?

lydenes artikulation

lydenes position i ordet

morfologi

syntaks

funktion

Artikulatoriske forhold

	labial		dorsal		koronal	
Frikativ	/f/	1,2	-	-	/s/	2,7
Nasal	/m/	1,3	/ŋ/	2,4	/n/	6,6
Aspireret lukke	/p/	2,6	/k/	6,2	/t/	10,9
Approksimant	/v/	3,5	/ɣ/	8,3	-	-
Uaspireret lukke	/b/	6,3	/g/	18,8	/d/	19,9

(antal reduktioner pr. 100 forekomster i åbne ordklasser)

labialer > dorsaler > koronaler

frikativer > nasaler > asp. lukke > appr. > uasp. lukke

Realiseringsmuligheder

/d/: 24.310 forekomster

Realiseringsmuligheder (antal forekomster)
[d] (17218), [0] (2410), [r] (1805), [t] (1420), [ɹ] (950), [ð] (122), [n] (103), [b] (41), [z] (38), [θ] (35), [ɖ] (26), [s] (19), [ɹ̥] (18), [ð̥] (18), [d̥j] (16), [ɹ̥] (8), [d̥z̥] (6), [ɹ̥] (5), [ɹ̥] (5), [ɸ̥] (5), [m̥] (5), [ɖ̥] (3), [d̥z̥] (3), [t̥] (3), [x] (2), [s̥] (2), [g] (2), [ŋ̥] (2), [ç], [ɖ], [t̥j̥], [j], [l], [ŋ], [z̥], [h], [z̥], [ŋ], [z̥], [m], [r̥], [β], [ɣ], [s̥], [ɸ̥], [ts̥], [l], [ŋ]

Fx /kan[?]d_{ɹ̥}/ → [kan[?]ɸ̥_{ɹ̥}] *kanten*

Fonotaks

Vi reducerer:

Intervokalisk

/mɑ:ɡə/ → [mɑ:ʏə] *marker*

/sɛdɐ/ → [sɛrɐ] *sætter*

Finalt

/fɑ:lɪd/ → [fɑ:li] *farligt*

/sgal kanʔ/ → [sga ka] *skal, kan*

Ubetonet

/pɑ'ke:ʔeð/ → [pə'ke:ʔeð] *parkeret*

Men vi bevarer en distinkt udtale ordinitialt og i starten af betonedede stavelser (det kunne svenskere og nordmænd lære af)

Ordklasse

(R = # reduktioner/100 fonemer, gennemsnit = 23)

Ordklasse	#	fonemer	R	Ordklasse	#	fonemer	R
N	9512	68964	8,1	V	12290	51770	28,2
NUM	496	2186	8,4	PRÆP	7747	25925	33,4
ADJ	4346	23255	10,6	KONJ	5205	13162	37,0
PROP	1008	7413	10,7	PRON	11467	30364	37,3
(INTERJ)	4859	13656	14,3	ART	3273	10995	49,1
ADV	12167	45972	21,1	UNIK	1387	4828	71,9

åbne, semantiske ordklasser

lukkede, grammatiske ordklasser

Klitisering

<i>sådan noget, sådan nogle</i>	→ [snɔð snon]
<i>på den, have den, med den</i>	→ [pɔdn̩ hadn̩ mɛdn̩]
<i>slet ikke, skal vi ikke</i>	→ [slɛg sgveg]
<i>det er jo, der er jo</i>	→ [dew daw]
<i>synes også</i>	→ [sʌs]

/husgə dɛn?/ → ['husdn̩] *huske den*

trokæisering → ['husgdɛn]

svækkelse af posttonisk stavelse → ['husgd̩n̩]

bortfald af lukkelyd foran morfemgrænse → ['husdn̩]

Ny og nævnt information

jernbaneoverskæring

'jæ̥nbæ:nəwsgæ̥ʔeŋ

'jæ̥nbæ:nəwsgæ̥ʔeŋ

'jæ̥nbæ:nɔwsgæ̥ʔeŋ

'jæ̥nbæ:nsgɛŋʔ

Fokuseret /'lø:ʊpa:g/ → ['lø:və'pa:kx] *løvepark*

”Jeg ringer fra [gi:və]
og her i [giu] er det sådan at...”

fokus

baggrund

Børn folder lydene ud

Voksne taler ikke altid lige tydeligt til børnene, eller de veksler mellem forskellige udtaler af samme ord

Det kan føre til sammenfaldende former, fx

[gɔ:ð sgy:ð]   *gået/gåde, skyet/skyde*

[læ:ə]   *lære/lærer/lærere*

[de kadɳ]   *det kan den, det er katten*

Børnene forsøger at *rekonstruere* hvad det er de voksne siger

– de folder lydene ud

Pga. af sammenfald i udtalen, kan samme lyd udfoldes til flere forskellige ting – indimellem gætter børn forkert, fx

	voksne	børn
<i>hoved</i>	[ho:ð̥]	[ho:ð̥ə]
<i>boble</i>	[bʌbʌ]	[bʌbəl]
<i>kakao</i>	[kæ'kæ:o]	[kæ'kæ:və]
<i>drage</i>	['dʌɑ:o]	['dʌɑ:və]
<i>karry</i>	['kɑ:i]	['kɑ:jə]

(sml. m. fx [dʌɑ:i mæ:o] *dreje, mave*)

Konklusion

- Der er ofte stor forskel på sproget som vi oplever det inde i vores hoveder vs. det vi fysisk kan måle
- Erfarne sprogbrugere reducerer udtalen, snupper endelser af, klumper ord sammen i komprimerede pakker
- Dette letter formentlig både produktion og perceptionen af sprog
- Lyttere folder lydene ud til meningsfulde enheder
- Det foregår helt uden at vi er bevidste om det

[dewade]